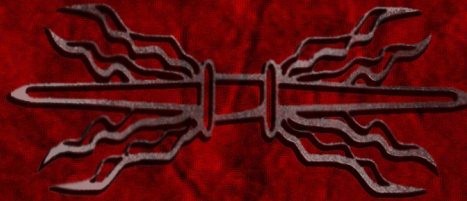

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI I -2011

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM I

OLBA KAZISI YAYINLARI

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM I

Ankara 2011 / Türkiye

ISBN

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsuzsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia ad Calycadnum yayınına devretmiş sayılır. Seleucia ad Calycadnum kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum için yazışma adresi:

Okt. Murat ÖZYILDIRIM

Mersin Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü 33342 Mersin – TÜRKİYE

Tel: 00 90 324 361 00 01 – 4735 e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com.

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNUM I

ISBN:

Editörler

Emel ERTEN
Diane FAVRO
Murat ÖZYILDIRIM

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit ÇAL Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN Prof. Dr. Emel ERTEN
Prof. Dr. Diane FAVRO Prof. Dr. Turhan KAÇAR Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU Prof. Dr. Scott REDFORD Prof. Dr. Aygül SÜEL
Prof. Dr. Fikret YEGÜL

Doç. Dr. Salim AYDÜZ Doç. Dr. Sedef ÇOKAY-KEPÇE Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN

Yrd. Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ – COŞKUN Yrd. Doç. Dr. Merih EREK
Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat ÖZGEN
Yrd. Doç. Dr. Sema SANDALCI Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ

Dr. Vujadin IVANISEVIC

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia ad Calycadnum, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Kapak Tasarım: Tuna AKÇAY
Dizgi:

Baskı:

İÇİNDEKİLER

IULIANUS APOSTATA'NIN
UFUKTAKİ HİRİSTİYANLIKLA SINAVI
Erendiz ÖZBAYOĞLU

11

İKİNCİ YÜZYILDA HİRİSTİYANLIK:
ENTELEKTÜELLER, DÜŞÜNCELER
VE GRUPLAR
Turhan KAÇAR

19

ERKEN BİZANS CAMCILIĞI: KİMLİĞİ
VE NİTELİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Emel ERTEN

29

SON ARKEOLOJİK BULGULAR
IŞIĞINDA AZİZ PAULUS'UN
İKİNCİ KÜTSAL GÖREV GEZİSİNDE
TROAS YOLCULUĞU
Reyhan KÖRPE

51

YUMUKTEPE HÖYÜĞÜ KAZILARINDA
GÜN IŞIĞINA ÇIKARILAN
AZİZ MENAS TASVİRLİ HACI ŞİŞESİ
Gülgün KÖROĞLU

77

ROMA DEVLETİNİN HİRİSTİYANLIĞI
ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK
SON HAMLESİ: BÜYÜK TAKİBAT
(303-311)
Efrumiye ERTEKİN

91

BİZANS SİKKELERİNDE YER ALAN
GÖKSEL VARLIKLAR
"KERUBİM VE SERAFİM"
Ceren ÜNAL

111

OLBA'DA HİRİSTİYAN MEZARLARI
Tuna AKÇAY

133

ISAVRIA DAĞLARINDA
HIRİSTİYAN MANASTIRCILIĞININ BİR
ÖRNEĞİ: OLBA MANASTIRI
Murat ÖZYILDIRIM
H. Sibel ÜNALAN

147

GEÇ ANTİK DÖNEM'DE
CILICIA VE ISAURIA'DA
KİLİSE SAYISININ ARTIŞ NEDENLERİ
ÜZERİNE BİR DENEME
Ümit ÇAKMAK

167

SOME OBSERVATIONS
ON MONOTHEISM
IN CILICIA
Sevim AYTEŞ CANEVELLO

183

KİTAP TANITIMI:
GEÇ ANTİKÇAĞ'DA HİRİSTİYANLIK
Emin SARIİZ

191

KİTAP TANITIMI:
ROMA DÜNYASINDA YIKANMA
William AYLWARD

195

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNVN I

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., *Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı*, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, *Lucerna Klasik Filoloji Yazıları*, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca **(Lev.1)**, **(Lev. 2)** kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

PRAEFATIO

Mersin'in Silifke ilçesi sınırları içindeki Olba'da TC Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile 2001 – 2009 yılları arasında arkeolojik yüzey araştırmaları, 2010 yılındaysa Bakanlar Kurulu kararı ile ilk arkeolojik kazılar başladı. Böylece Olba hakkında bugüne kadar bilinenlere yeni bilgiler eklendi ve ulaşılan sonuçlar ekip üyelerimiz tarafından birçok yayınlı bilim dünyasına sunuldu.

“Seleucia ad Calycadnum”, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, sanat tarihi konularında yapılan çalışmaları sizlerle buluşturmak üzere yayın yaşamına başlıyor. İlk sayıda “Erken Hıristiyanlık” teması ile çıkmakla birlikte, gelecek sayılarımızda sizlerin çalışmalarına çok daha geniş bir yelpazede yer vermeyi amaçlamaktayız.

Birinci sayımıza katkı sağlayan başta Seleucia ad Calycadnum Bilim Kurulu üyeliğini kabul eden saygıdeğer öğretim üyeleri olmak üzere, sayın yazarlara, amblemimizin çizimi için ressam Cavidan Yegül Erten'e, kapak tasarımı için arkeolog Tuna Akçay'a, teknik yardımlarından dolayı M. Çağlar Kırkpınar'a ve Gonca Sümer'in şahsında TAN Kitabevi'ne teşekkür ederiz.

Yapacağınız çalışmaların dergimizde yayınlanmasından onur duyacağımızı belirtmek isteriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

PRAEFATIO

After nine years (2001-2009) of archaeological surveys at Olba in Mersin, Silifke, excavations started in 2010 with the permission of the Ministry of Culture and Tourism. The team members of Olba have added extensive new information on the settlement history of the site, presenting their results in many publications.

“Seleucia ad Calycadnum” will be an annual journal for the studies on archaeology, ancient languages and cultures, and the history of art published by Olba excavations. Although the first issue focuses on Early Christianity, subsequent issues will include a wider range of investigations.

We want to thank the contributors and the colleagues who honored us by accepting to take part in the scientific board. Painter Cavidan Yegül Erten was kind enough to draw our logo and archaeologist Tuna Akçay designed the front-cover. M. Çağlar Kırkpınar did all the tiresome office work. Finally, many thanks to the TAN Bookstore and Gonca Sümer for giving us support for the publication of “Seleucia ad Calycadnum”.

We welcome contributions for future issues of “Seleucia ad Calycadnum”.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

OLBA'DA HİRİSTİYAN MEZARLARI

Tuna AKÇAY*

Özet

Hiristiyanlığın ortaya çıkışı ile Doğu Akdeniz toprakları başta olmak üzere, Roma İmparatorluğu'nda sosyal yaşamda önemli değişimler gerçekleşir. Cilicia ve Isauria da bu kapsamda önde gelen bölgelerdir. Seleucia ad Calycadnum, Erken Hiristiyanlık döneminde otuz üç Isauria kenti piskoposluğunun kendisine bağlı bulunduğu büyük bir başpiskoposluk merkezi niteliğindedir. Bu piskoposluk merkezleri arasında Diocaesarea ve Olba da bulunmaktadır.

2001 yılından başlayarak Olba'da başlatılan araştırma ve kazı çalışmaları kentin yeni yaklaşımlarla ve ayrıntılı olarak değerlendirilmesini sağlar. Bu bağlamda, kentteki mezar tipleri ve gelenekleri konusunu da incelemek mümkün olur.

Yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgularla kentteki varlığı kanıtlanan Hiristiyan nüfusu, aynı zamanda Hiristiyan mezarlarının da varlığının kanıtıdır. Bölgedeki diğer örnekler göz önüne alındığında, Olba'nın çeşitli kesimlerinde saptanan arcosolium tipi mezarların Hiristiyanlar tarafından kullanıldığını söylemek olasıdır. Öte yandan, kazıma veya boyama tekniğinde oluşturulan haç betimlemelerinin daha sonra Hiristiyan mezarlarına dönüştürülen Pagan mezarları üzerinde yer aldığı düşünülürken; kabartma haçların ise doğrudan Hiristiyan mezarı olarak yapılanlarda (khamosorion ve arcosolium) kullanıldığını önermek olasıdır.

Anahtar Sözcükler: Olba, Seleucia, Christianity, arcosolium, khamosorion.

Abstract

Important changes occurred both in the Eastern Mediterranean and other regions of the Roman Empire after the rise of Christianity. Archbishopric of Seleucia ad Calycadnum in the Isaurian region oversaw thirty three Isaurian

* Arkeolog Tuna AKÇAY (MA), Köln Üniversitesi Arkeoloji Bölümü doktora öğrencisi, e-posta: akcaytuna@gmail.com. Çalışmama yardım ve önerileri için sevgili hocalarım, Prof. Dr. Emel ERTEN ve Okt. Murat ÖZYILDIRIM'a çok teşekkür ederim.

Episcopal centers including Olba and Diocaesarea during the Early Christian Period.

After the archaeological investigation of the site starting from 2001, detailed information concerning the settlement history of the ancient site of Olba has been studied. Within this context many types of tombs and the burial customs have been recorded.

Archaeological data as well as the written sources prove a Christian population at Olba since the very early times of Christianity. Considering the burials at the region, it can be suggested that the arcosolia were commonly used by the Christians. This paper proposes that the painted and incised crosses were used on the pagan tombs which were later converted to Christian graves while the crosses in relief were belonging to the original Christian burials, i.e. chomasoria and arcosolia.

Keywords: Olba, Seleucia, Christianity, arcosolium, khamosorion.

Hıristiyanlığın Palaestina'da ortaya çıkışı, başta bu dinin anayurdu olan Doğu Akdeniz toprakları olmak üzere, Roma İmparatorluğu'nda sosyal yaşamda değişimlere yol açar. Cilicia ve Isauria da bu kapsamda önde gelirler. Antiochia ad Orontem'den (Antakya) başlayarak, batıya doğru ilerlendiğinde önemli kentler olan Tarsus ve Seleucia ad Calycadnum (Silifke) Hıristiyanlığın erken evresinde Hıristiyan topluluklarının oluştuğu başlıca merkezler olarak ortaya çıkarlar¹. Bu dinin yayılımında Yahudi topluluklarının yaşadığı yerleşim birimleri, olasılıkla, öncülük etmektedirler.

Tarsus'daki Yahudi kolonisi başta olmak üzere, Yahudilerin sadece Ovalık Cilicia'da değil, batıya doğru, Seleucia ad Calycadnum'a dek uzanan topraklarda da yaşamakta oldukları yazıtlardan anlaşılmaktadır². Adı geçen kentlerde yaşayanların Palaestina ve Hierosolyma (Kudüs) Yahudilerinin Hıristiyanlığa karşı takındıkları katı tavırdan daha ılımlı bir yaklaşım içinde oldukları düşünülebilir. Bu da Hıristiyanlığın daha hızlı bir kabul görmesini sağlamış olmalıdır. Ayrıca, söz konusu bölgede Hıristiyanlık, Palaestina'nın tersine yalnızca Yahudi kökenlerin arasında değil, pagan inançlılar arasında da yayılmakta; böylece, günlük yaşam ve gelenekler, pagan kültürü ve dinsel ritüelleri üzerinden yeniden biçimlenmektedir.

Hıristiyanlığın yayılımında katkıları büyük olan Aziz Paulus'un da Tarsuslu olması, bu dinin bölgede tanınması ve kabulünde etkilidir. Tarsuslu Paulus'un Hıristiyanlığa yaptığı yeni yorumlar da, başta Pagan inançlarının yaygın olduğu Cilicia ve Isauria eyaletleri olmak üzere bu yeni inancın Küçük Asia kentlerinde kısa sürede çok sayıda yandaş bulmasını sağlar.

Aziz Paulus'la bir arada adı anılan Iconiumlu (Konya) Azize Thekla'nın Seleucia ad Calycadnum'da yaşaması, dinsel önem açısından bu kenti diğer Cilicia ve Isauria kentlerinden öne çıkarır. Erken Hıristiyanlık kaynakları, Azize Thecla'nın kentte bir mağarada inzivaya çekilip çeşitli mucizeler gerçekleştirdiğini ayrıntılı olarak yazar³.

Dağlık Cilicia'nın doğu kesiminde daha pagan dönem aşamasında halk arasındaki dinsel inanışların güçlü olduğu, Olba tapınak devletinin yapısından anlaşılmaktadır. Pagan rahip kralların yönetimi altındaki Olba *territoriumu* Hellenistik Dönem ve Erken İmparatorluk Dönemi boyunca dinsel ve yönetsel özerkliğini (o sıralarda geçerli olan etkin merkezi yönetimlere karşın) korumayı başarır. Başkent Diocaesarea (Uzuncaburç) Iuppiter / Zeus kültürünün merkezidir ve bu inanç, yapım tarihi İÖ III. yüzyıla dek uzanan Korinth düzenindeki

1 Özyıldırım 2004, 246.

2 Johnson 1958, 14.

3 Lequien 1740, 1010.

Zeus Olbios Tapınağı ve çevresindeki dinsel ve kamusal yapılarla taçlanır.

Bölgede dinselliğe verilen önem paganizm sonrasında da sürer. Azize Thecla'nın I yüzyıl ortalarında Seleucia ad Calycadnum'a gelmesi ve onun öyküsünün Hıristiyanlık kaynaklarında yer alması, bu kenti dinsel olarak bölgenin en önemli yerleşimi haline getirir⁴. Ayrıca yazılı kaynaklar, Seleucia ad Calycadnum'da Hıristiyanlığın temel ideolojilerinin belirlenmesinde önemi büyük olan bir konsilin toplandığı bilgisini de verirler. Bu konsil, 359 yılına tarihlenmekte ve aldığı kararlarla o sırada Hıristiyanlığın içinde bulunduğu sorunları çözmeye çalışmasıyla tanınmaktadır⁵.

Seleucia ad Calycadnum, Erken Hıristiyanlık döneminde otuz üç Isauria kenti piskoposluğunun kendisine bağlı bulunduğu önemli bir başpiskoposluk merkezidir⁶. Bu kentler arasında Diocaesarea ve Olba ayrı birer piskoposluk merkezi olarak yer alır. Birçok Hıristiyanlık yapısı ile dikkatleri çeken Dağlık Cilicia bölgesi kentlerinden Corycus ise, coğrafi olarak Seleucia ad Calycadnum'a olan coğrafi yakınlığına karşın dinsel güç mücadelesinden dolayı Tarsus Başpiskoposluğuna bağlıdır. Ancak, yine de Seleucia ad Calycadnum Başpiskoposluğu'na bağlı piskoposlukların sayısındaki çokluk ve kentin dinsel nüfuzunun ulaştığı geniş coğrafya dikkat çekicidir.

Piskoposluk sayılarının Küçük Asia'da, Palaestina ve Mısır'da çokluğuna karşın tüm Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyan nüfusun başlangıçtaki azlığı dikkat çekicidir. İS 250 yılına gelindiğinde bile toplam nüfusa göre Hıristiyanların sayısı ancak yüzde ikilerde kalır⁷. Ancak, bu durum uzun sürmeyecek ve İS 300 yılı sonrasında Roma İmparatorluğu'nun Africa ve Asia eyaletlerinin bazılarında Hıristiyanlar artık çoğunluğu oluşturmaya başlayacaklardır⁸. Bu durumun İmparator Constantinus'un (306-337) Hıristiyanlığa olan yaklaşımıyla doğrudan ilgisi vardır. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlara karşı acımasız tutumu, Constantinus'un ile birlikte IV. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak önemli değişime uğrar⁹. İmparatorun 320 yılından sonra Hıristiyan olduğu kabul edilmektedir¹⁰. Bu tarihten sonra Constantinus, Hıristiyanlığı resmen tanımakla kalmaz, aynı zamanda desteklemeye de başlar¹¹. Bu, Roma topraklarında bir dizi sosyal değişimin de başlangıcı demektir.

4 Özyıldırım 2006 (b), 25.

5 Seleucia ad Calycadnum Konsili konusunda bkz. Özyıldırım 2006 (b), 66-84; Özyıldırım 2007, 1-42.

6 Hellenkemper-Hild 1990, 402.

7 Freeman 2003, 570; Özyıldırım 2004, 247.

8 Gasque 2004, 66; Özyıldırım 2004, 247.

9 Kaçar 2002, 2.

10 Todd 2004, 141.

11 Şer 2002, 79.

Diğer birçok alanda olduğu gibi, yeni dinin getirdiği gömü ritüelleri ve simgeleri çerçevesinde mezar geleneğinde de değişim sürecine girilir. Özellikle çok tanrılı inanışa ait lahitlerin son bulması da İS IV. yüzyılda gerçekleşir. Bu dönemde Hıristiyan betimlemeleri taşımayan (buna karşın, mevsimler, av, en çok sürecek avı, bağ bozumu ve araba yolculuğu, vb. pagan tasvirlerinin yer aldığı) pek az örnek vardır. Mitolojik öyküler, Bacchus öyküleri, yaratıklar, düğün gibi açıkça “pagan” olan konular bir yandan bırakılırken, diğer yandan biçim bakımından da Hıristiyan lahitler ortaya çıkmaya başlar¹². Artık Hıristiyanlık rahat bir şekilde yaşanmakta ve bu dine ait semboller çeşitli yapılarda ve mezarlarda kullanılmaktadır¹³.

Dağlık Cilicia’daki Olba *territoriumunun* başkenti Olba, Diocæsarea’nın sadece 4 km. doğusundadır. Diocæsarea gibi önemli bir dinsel ve yönetsel merkeze bir yol ile bağlı olduğu arkeolojik olarak kanıtlanan Olba (Uğuralanı) kenti, *akropolis* ve çevresindeki tarımsal alanlarda gelişen bir yerleşim merkezidir. Buradaki arkeolojik izler, önceleri birçok yayın kapsamında yer almakla birlikte¹⁴, 2001 yılından başlayarak ören yerinde sürdürülen araştırma ve kazı çalışmaları Olba’nın yeni yaklaşımlarla ve ayrıntılı olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, kentteki mezar tipleri ve gelenekleri konusunu da incelemek mümkün olmuştur¹⁵.

Olba’nın topografik yapısı, kaya katmanlarının bulunduğu esaslar uyarınca konumlandırıldığı anlaşılan mezarlık alanlarında çoğu Roma İmparatorluk Dönemi’ne ait olmak üzere çok sayıda lahit mezar ve kaya mezarının yanısıra anıtsal mezar yapılarına da rastlanır¹⁶. Bunların Doğu Dağlık Cilicia’nın karasal kesimindeki mezar geleneği ile uygunluk gösteren örneklerden oluştuğu görülür.

Olba’nın Hıristiyanlık kaynaklarına yansıyan Seleucia ad Calycadnum’a bağlı bir piskoposluk merkezi olarak varlığı, önemli konsillerde temsil edildiği dikkate alındığında, burada bir Hıristiyan topluluğunun yaşamakta olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Eskiçağ yazılı kaynaklarının Olba’nın Hıristiyanlık Dönemi ile ilgili olarak verdikleri bilgilerin yanısıra, kentte yapılan araştırmalar sırasında elde edilen

12 Koch 2001, 136.

13 İS 150 yılından başlayarak kabartmalarla süslenmiş lahitlerin kullanımının arttığı gözlemlenir. Hıristiyanlığın kabulüne 312 yılında izin çıkmasından sonra ise, pagan inanışına ait tasvirlerin yer aldığı kabartmalı mezarların sayısı büyük ölçüde düşerek, Hıristiyanlık sembollerini içeren lahitlerin yapımı da V. yüzyıla dek devam eder: Koch 2001, 88.

14 Bent 1891, 206-224; Keil-Wilhelm 1931, MacKay 1968; Hild-Hellenkemper 1990.

15 Erten 2007, 149-156; Akçay 2008.

16 Olba’daki mezarlık alanlarının dağılımı ve mezar tipleri ile ilgili olarak bkz.: Erten 2006, 309-318.

arkeolojik bulgular da buradaki Hıristiyan varlığını doğrulamaktadır. Hellenistik Dönem içinde *akropolis* merkezli küçük bir kale yerleşimi olduğu anlaşılan Olba'da, Romalılaşma süreci ile birlikte iskan, sadece *akropolis* ile kısıtlı olmaktan çıkarak, daha geniş alanlara yayılmıştır. Çevredeki tarımsal alanların kullanımına açık düzlükte konutlar, kamu yapıları (tiyatro, *nymphaeum* vb) oluşturulur. Kentin gelişkin bir hidrolik sisteme kavuşması da yine Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaşanan sürecin ürünüdür¹⁷. Bunu izleyen Hıristiyanlaşma aşamasında özellikle son yıllardaki arazi incelemeleri sırasında Olba *akropolis*inden güneye doğru, Akdeniz'e açılan derin bir yarık olan Şeytan-deresi Vadisi içinde bir mağara kilisenin bulunması da kentte ve yakın çevresinde Hıristiyanlığın erken kabulünü yansıtmaktadır. Öte yandan, eskiden beri bilinen ya da yerleri 2001 yılı sonrasında belirlenen çok sayıda kilise kalıntısının yer alması, Olba'nın bir Hıristiyan kentine dönüşümünü kanıtlamaktadır¹⁸. Olba'daki Hıristiyan varlığının en önemli göstergesi ise, Doğu Vadisi'ndeki manastırdır.

Böylece yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgularla kentteki varlığı kanıtlanan Hıristiyan nüfusu, aynı zamanda Hıristiyan mezarlarının varlığının nedenidir. Ancak, belirli bir mezar tipinin Hıristiyanlar tarafından kullanıldığını gösteren kanıtlar bulunmadığı gibi, belli bir kesimin Hıristiyan mezarlarına ayrıldığını gösterecek herhangi bir veri de yoktur. Kentteki mezarların yüzyıllar öncesinden soyulmuş olmaları, onların arkeolojik yorum ve tarihlemelerini güçleştirmektedir. Ancak, bölgedeki diğer örnekler de göz önüne alındığında, Olba'nın çeşitli kesimlerinde (*akropolis* üzerinde, Doğu Vadisi'nde, Doğu Tepesi'nin kuzey yamacında vb.) saptanan *arcosolium* tipi mezarların Hıristiyanlar tarafından kullanıldığını söylemek olasıdır¹⁹.

Doğu tepesindeki (**Lev. 1**) *arcosolium* tarzındaki mezarın içine kazıma tekniğiyle bir haçın eklenmesi, Kuzey kesimdeki mezarın cephe duvarında (**Lev. 2 - 3**) ve Doğu Vadisi içinde, manastırın tam karşısında yer alan kaya mezarı kompleksi içindeki *arcosolium*un (**Lev. 4 - 5**) duvarında boya ile eklenmiş haçların olması bu tip mezarların Hıristiyanlar tarafından da kullanılmış olduğu önerimizi destekleyen arkeolojik verilerdir.

Öte yandan, kentteki Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait kaya mezarlarının, lahitlerin sahip oldukları dayanıklı ve çevreye uyumlu yapı; onların kuşaklar

17 Olba'da yaşanan tarihsel süreç ve özellikle Romalılaşma konusunda bkz.: Erten 2008, 76-85.

18 Hill 1996, 250-252.

19 Adrassus (Balabolu) kaya mezarları arasında *arcosolium* örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan birinin yazıtına göre tarihlenerek, İS 500 yılından daha erken olmadığı belirlenmiştir: Alföldi-Rosenbaum 1980, 27. Ayrıca, birçok *arcosolium* örneği de Alahan'da yer almaktadır.

boyunca kullanılmış olabileceklerini de düşündürmektedir. Başlangıçta pagan inancına sahip kişiler için yapılan mezarlar, Hıristiyanlığa özgü bazı değişikliklerin eklenmesiyle Hıristiyan mezarları haline gelmiş olmalıdırlar. Bu eklenmelerin başında elbette ki haç betimlemeleri gelmektedir. Olba'da mezarlardaki haç betimlemelerinin “kazıma”, “boyama”, “kabartma” teknikleriyle uygulandıkları saptanmaktadır (Lev. 6 – 7).

Ayrıca, bölgedeki Roma mezarlarının daha sonra Hıristiyanlar tarafından kullanılmaya devam ettiğini gösteren somut kanıtlar da bulunmaktadır. Örneğin, Elaiussa-Sebaste *nekropolisinde* bulunan Roma tapınak planlı anıt mezarının ante duvarında kazıma tekniğiyle sonradan eklenmiş bir haç bulunmaktadır²⁰.

Daha çok kazıma veya boyama tekniğinde oluşturulan haç betimlemelerinin daha sonra Hıristiyan mezarlarına dönüştürülen pagan mezarları üzerinde yer aldığı düşünülürken; kabartma haçların ise doğrudan Hıristiyan mezarı olarak yapılanlarda kullanıldığını önermek olasıdır. Daire içindeki haç olarak tasarlanan bu kabartma betimlemelerine genellikle *khamosorion* ve *arcosolium* lahit kapakları üzerinde rastlanır. Buna göre, bu iki tipin (*khamosorion* ve *arcosolium*) özellikle Hıristiyanlar tarafından yaygın mezarlar olarak kullanıldıkları sonucuna ulaşılabılır. Örneğin, Doğu Tepesi mezarlık alanında bulunan bir *khamosorionun* kapağı üzerinde daire şeklinde bir kabartma bulunmaktadır. Ancak bunun tam olarak bitmemiş olduğu görülmektedir. Taş ustasının sivri keskiyle yüzeyi düzeltilmiş, yassı keskiyle de dairenin olduğu yeri belirginleştirmiştir. Ancak bundan sonra dairenin içine işlenecek haç yapılmamış ve kabartma yarım kalmıştır (Lev. 8).

Yakın dinsel merkez Diocaesarea'da da Hıristiyan mezarlarının Olba'daki örneklerle benzerlik gösterdiği görülür. Orada da, özellikle boyalı ve daire içine alınmış haç kabartmasına sahip Hıristiyan mezarları bulunmakta; Diocaesarea'nın Hıristiyanlık döneminde de dinsel merkez özelliğini koruduğunu Zeus - Olbios tapınağının kiliseye çevrilmesi göstermektedir.

Olba'da Hıristiyanlığın gücünü gösteren en önemli dinsel yapı olan manastırın içinde bulunan tonoz çatı ile örtülü oda mezarın içindeki doğu – batı doğrultulu mezar da kuşkusuz bir Hıristiyan mezarıdır. Olba'daki araştırmalarda hocalarım, Yrd. Doç. Dr. Sibel Ünal ve Okt. Murat Özyıldırım'ın inceledikleri manastır, VI. yüzyıl başına tarihlenmektedir, mezar da aynı yüzyıl içinde yapılmış olmalıdır. Manastır içinde yapılacak arkeolojik kazılar, tarihlendirme konusunda daha kesin bir zaman dilimini verecektir. Mezar, manastırın

20 Schneider-Morselli 2003, 843.

ana mekanı içinde yer almaktadır. Manastırların içindeki mezarların önemli din adamlarına ait olduğu düşünülürse, bu mezarın da bir piskoposa ait olması en güçlü olasılıktır. Manastırların –Süryani geleneğindeki gibi- altına ya da bahçesine manastır yöneticilerini, piskoposları gömmek, bugün de –yer yer Batı ve- Doğu Kilise geleneğinde süren bir uygulamadır.

Sonuç olarak, Olba'nın Hıristiyanlaşması, kentte kiliselerin ve manastırın yapılarak, bu yeni dinin yaşam biçiminin benimsendiği süreçte Hıristiyanlar, genellikle önceki mezarları kullanarak, bunlara kimi zaman kazıma veya boyama tekniğiyle haç betimlemeleri eklerler. Aynı gelenek, kentin yerleşim alanlarında da izlenir. Konut ya da işlik olarak kullanılan yapıların kapı sövelerine, duvarlarına bazen birer haç işlenmektedir. Bu durum, Olba'da yeni kabul gören dinin günlük yaşama girdiğini göstermektedir. Böylece “Hıristiyanlaştırılan” yerleşim alanları ve mezarların yanında yeni kiliseler ve manastır inşa edilmekte; başta *khomasorion* ve *arcosolium* tipi mezarlar olmak üzere, lahit kapaklarındaki kabartma haç tasvirleriyle belirginleşen bir dizi Hıristiyan mezarı da kentte yeni dönemin işaretleri olarak görülmektedir.

LEVHALAR

Lev.1 – Doğu Tepesi kuzey yamacında bulunan bir arcosolium. Cephe duvarında kazıma tekniği ile eklenmiş bir haç bulunmaktadır.

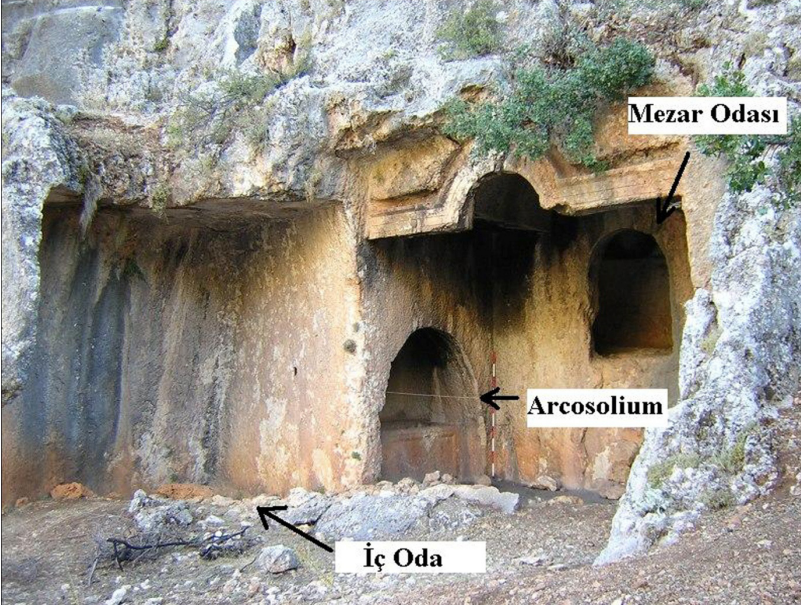
Lev.2 - Kuzey kesim mezarlık alanında bulunan, İçerisinde boya ile eklenmiş bir haç yer alan *arcosolium*.

Lev.3 - Kuzey kesim mezarlık alanında bulunan, boya ile eklenmiş haç.

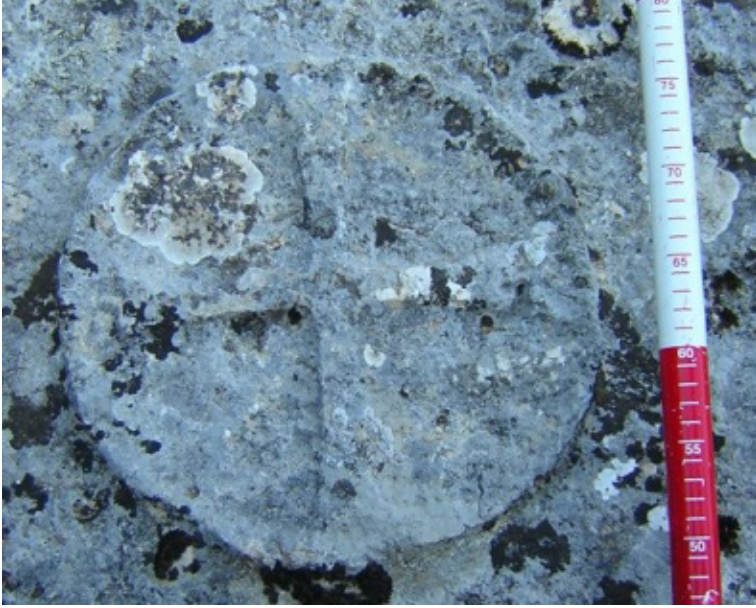
Lev.4 - Kompleks kaya mezarındaki arcosoliumda bulunan boyalı haç.

Lev. 5 - Kompleks kaya mezarı.

Lev. 6 - Kazıma tekniği ile eklenmiş haç.

Lev. 7 - Kabartma tekniği ile yapılmış ha.

Lev. 8 - Dış konturları bitirilmif, ancak yarım kalmış lahit kapağı kabartması.

KAYNAKÇA

- Akçay 2008 Akçay, T., Olba Mezarları, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Baysan 1997 Baysan I., "Seleucia ad Kalykadnos", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (Cilt 2.), İstanbul.
- Bent 1891 Bent, J. T., "A Journey in Cilicia Tracheia", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. XII, 206-224.
- Erten 2006 Erten E., "Mersin, Silifke, Olba (Uğuralanı) 2004 Yüzey Araştırması", *XXIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 309-318, Ankara.
- Erten 2007 Erten E., "Olba'daki Tapınak Planlı Anıt Mezar", Patronus Çoşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı, 149-156, İstanbul.
- Erten 2008 Erten, E., "Olba'da Romalılaşma Süreci", *Mersin Sempozyumu – 19-22.Kasım.2008, Bildiriler*, (Ed. Y. Özdemir), Cilt 1, 76-85.
- Freeman 2003 Freeman C., *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları* (Çev. Suad Kemal Angı), Ankara.
- Gasque 2004 Gasque W., *Kilise Büyüyor: Kudüs'ten Roma'ya Hıristiyanlık Tarihi* (Çev. S-Sel – L. Kınran), İstanbul.
- Hild - Hellenkemper 1990 Hild F., - Hellenkemper H., *Kilikien und Isaurien*, *Tabula Imperii Byzantini* 5, Wien.
- Hill 1996 Hill, S., *The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria*, Great Yarmouth.
- Kaçar 2002 Kaçar T., "Roma İmparatorluğu'nda Kiliselerin Konsillerinin Siyasallaşması: İznik Örneği", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi II/1*. Eskişehir.

- Keil-Wilhelm 1931 J. Keil- A. Wilhelm, “Denkmaler aus dem Rauhen Kilikien”, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, III, Manchester.
- Koch 2001 Koch G., *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, İstanbul.
- Lequien 1740 Lequien M., *Oriens Christianus, in quatuor patriarchatus digestus quo exhibentur ecclesiae patriarchae, caeterique praesules totius Orientis*, Paris.
- MacKay 1968 MacKay, T. S., Olba in Rough Cilicia, Bryn Mawr College’ a sunulan yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Özyıldırım 2003 Özyıldırım M., “İlkçağ ve Erken Hıristiyanlık Kaynaklarında Olba Sözcüğünün Değişik Kullanımı”, *Olba VIII*, Mersin.
- Özyıldırım 2004 Özyıldırım M., “Seleucia Ad Calycadnum ve Hıristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı”, *Olba X*, 239–261, Mersin.
- Özyıldırım 2006 Özyıldırım M., “Olba Kentinin Arkeolojik Korumacılık Sorunları”, *Silifke Müzesi Arkeoloji Konferansları Kitabı*, 47-63 Silifke.
- Özyıldırım 2007 Özyıldırım M., “Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum Konsilleri 359 İkiz Konsiller Yılı”, *Olba X V*, 1–45, Mersin.
- Schneider 2003 Schneider E., “Sarkophagi”, *Elaiussa Sebaste II*, Vol: I, 433–461, Roma.
- Şer 2002 Şer A., *Siirt Vakiynamesi Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi*, (Çev. Celal Kabadayı), İstanbul.
- Todd 2004 Todd R., *Constantinus ve Hıristiyan İmparatorluğu, Hıristiyanlık Tarihi* (Çev. S-Sel – L. Kınran), İstanbul.